

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΖΩΡΑΣ

Ο ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΩΣ ΑΝΘΟΛΟΓΟΣ

Μακροχρόνια οικογενειακή φιλία μού έδωσε την ευκαιρία να πλησιάσω και να γνωρίσω από κοντά τον κορυφαίο άνθρωπο των γραμμάτων μας –και άνθρωπο πάνω απ' όλα– Τάσο Αθανασιάδη. Για μένα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρατηρώ άγνωστες πτυχές του, όχι μόνον ως ενός καταξιωμένου συγγραφέα, αλλά και ως απαιτητικού αναγνώστη, με κριτικό πνεύμα. Με αυτό το γεγονός ως αφετηρία, και ύστερα από συζητήσεις που είχαμε γύρω από την κατάσταση και τις πιθανές εξελίξεις της λογοτεχνίας μας, σκέφθηκα να αποταθώ στον Αθανασιάδη, το 1994, για να με συμβουλευτεί σχετικά με τη σύνταξη μιας ανθολογίας με έργα Νεοελλήνων λογοτεχνών που αναφέρονταν στην Ιταλία. Επιπλέον τον παρακάλεσα να προλογίσει το βιβλίο μου αυτό που τιτλοφορήθηκε τελικά *Ιταλικοί Αντικατοπτρισμοί*¹.

Οι συμβουλές που μου έδωσε τότε στάθηκαν πολύτιμες, γιατί εμπλούτισα το ανθολόγιο και το κείμενό μου με αναφορές που αγνοούσα. Ο πρόλογός του είναι κατατοπιστικός για όποιον ενδιαφέρεται να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα. Αρχικά ο Αθανασιάδης αναφέρει τους παλαιότερους από αυτόν συγγραφείς μας που έγραψαν πεζά ή ποιητικά κείμενα για την Ιταλία, τα οποία τα αξιολογεί ως ευαίσθητος αναγνώστης, ενώ στη συνέχεια κάνει λόγο για την προσωπική του στάση απέναντί της. Σημείωνε μεταξύ άλλων και τα εξής: «την έλξη, πού ασκεί η Ιταλία στους Έλληνες λογοτέχνες θα τη χαρακτηρίζα... ερωτική. Κάθε άξιος λογοτέχνης μας αισθάνεται την ανάγκη να κάνει τον πνευματικό “μήνα του μέλιτος” στην Ιταλία. Στο οδοιπορικό αυτού του ταξιδιού, μέσα στην έξαρση του έρωτά του, την εξιδανικεύει όπως ο εραστής την αγαπημένη του. Σχεδόν κάθε άξιος ταξιδευτής θ' αφιερώσει σελίδες στην παραμονή του στην Ιταλία. Θυμίζω τις μοναδικές για τη λυρική θέρμη τους περιγραφές του Ζαχαρία Παπαντωνίου, του Κώστα Ουράνη, του Κύρου Κύρου, του Νίκου Καζαντζάκη, του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, του Φώτου Πολίτη, βέβαιοι πως ξεχνώ τους περισσότερους». Και συνέχιζε παρακάτω:

¹ Γεράσιμος Γ. Ζώρας, *Ιταλικοί Αντικατοπτρισμοί. Η Ιταλία σε κείμενα Νεοελλήνων λογοτεχνών*, Προλογικό σημείωμα Τάσου Αθανασιάδη, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1994.

«εγώ, από το ταξίδι μου στην Ιταλία, κράτησα στη μνήμη τις μικρές ώρες της νύχτας στη Ρώμη, όπου οι κρήνες της, καθώς ξεχύνουν μια μελωδία, σε παρακινούν σ' ένα παρελθόν γεμάτο μυστήριο, –με ερωτευμένες πυργοδέσποινες, με σιδερόφραχτους ιππότες να παίρνουν το γάντι της αγαπημένης τους, που το ρίχνει στα θηρία, για να δοκιμάσει τη δύναμη του έρωτά τους, με σταυροφόρους και τυχοδιώκτες, με ζηλωτές του Χριστού και δολοφόνους, με καπάτσους Πάπες και λεπταίσθητους Μαικίνες. Λένε πως, όταν ρίξεις νόμισμα στη Φοντάνα ντι Τρέβι, σε ελκύει νά ξαναεπισκεφτείς την Αιώνια Πόλη. Το έχω ρίξει στο μοναδικό ως τώρα ταξίδι μου, περιμένοντας ακόμη να νιώσω τον οίστρο της αποδημίας. Το οραματίζομαι σαν ένα ταξίδι σε μια χώρα μαγείας, με συνταξιδιώτες όσους προηγήθηκαν, επιβεβαιώνοντας τη ρήση του Νίκου Καζαντζάκη πώς “κάθε άξιος ταξιδευτής δημιουργάει τη χώρα όπου ταξιδεύει...”».

Από αυτό το εξειδικευμένο θέμα, που το 1994 μας έδωσε την αφορμή για μία πρώτη συνεργασία, φθάσαμε το 2001 να αποτολμήσουμε τη σύνταξη μιας ογκώδους ενδεκάτομης *Ανθολογίας του ελληνικού διηγήματος*². Στο εγχείρημα αυτό φυσικά δεν θα ήταν δυνατόν να προχωρήσουμε μόνοι. Είχαμε την εποπτεία του έργου, για το οποίο συνεργάστηκε μία εικοσάδα φιλόλογων και λογοτεχνών. Αυτό το *Πανόραμα*, όπως τιτλοφορήθηκε, στους 11 τόμους του περιλαμβάνει έργα διακοσίων συγγραφέων που ανήκουν σε όλα τα ρεύματα και τις τάσεις της λογοτεχνίας μας, κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Η κατάταξη του υλικού έγινε με κριτήριο τη χρονολογία γέννησης των δημιουργών, καθώς και την περίοδο της εμφάνισής τους στα γράμματά μας και την ένταξή τους σε γενιές ή Σχολές (Παλαιά Αθηναϊκή, Επτανησιακή, Νέα Αθηναϊκή, μεσοπολεμική, μεταπολεμική, σύγχρονη). Σε κάθε λογοτεχνική γενιά ή Σχολή προτάχθηκαν σύντομες εισαγωγές, ενώ τα ανθολογούμενα έργα συνοδεύονται από βιογραφικά των συγγραφέων. Στο έργο αυτό ο Αθανασιάδης, πάλι ως αναγνώστης και κριτικός της λογοτεχνίας μας, έδωσε όχι μόνον τις βασικές κατευθύνσεις, αλλά και έκανε συνεχώς υποδείξεις για συμπληρώσεις, σύμφωνα με τις επιλεκτικές του προτιμήσεις. Ιδιαίτερα για την περίοδο του μεσοπολέμου και της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, οι συμβουλές του στάθηκαν πολύτιμες και αποτυπώνουν τις εκλεκτικές συγγένειες που αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε κορυφαίους διανοητές. Με πολλούς από τους ανθολογούμενους ο ομότεχνός τους ανθολόγος γνωριζόταν προσωπικά και είχε συνοδοιπορήσει μαζί τους.

² *Πανόραμα του Ελληνικού Διηγήματος*, Εποπτεία του έργου Τάσος Αθανασιάδης, Ακαδημαϊκός, Γεράσιμος Ζώρας, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Αλέξανδρος, Αθήνα 2001.

Ας δούμε όμως τι αναφέρει ο ίδιος στον Πρόλόγο του. Αρχικά εξετάζει τη δομή και το περιεχόμενο του λογοτεχνικού αυτού είδους: «Θα αποκαλούσα γραμματολογικά “διήγημα” ένα κοιμιστότεχνημα στο χώρο της πεζογραφίας, όπως το λεγόμενο “σόνετο” στην περιοχή της ποίησης. Και τα δύο υπακούουν σε μιαν αυστηρή δομική αναγκαιότητα, που τους προσδίνει από άποψη μορφής μοναδικότητα. Αντίθετα από το μυθιστόρημα, όπου ο δημιουργός του έχει πλήρη ελευθερία να εκταθεί σε περιγραφές της φύσης, να αναλύσει ψυχικές καταστάσεις, να αφηγηθεί με λεπτομέρειες περιστατικά και να αναπαραστήσει γεγονότα, ο αυθεντικός διηγηματογράφος είναι υποχρεωμένος να συνοψίζει, έτσι ώστε το αφηγούμενο να έχει αρχή και τέλος –όσο είναι δυνατόν αυτό– σε μιαν ενότητα τόπου και χρόνου. Ο μυθιστοριογράφος εξιστορώντας ένα γεγονός καταρχήν φροντίζει να πείσει για την αληθοφάνεια του, ενώ ο διηγηματογράφος αρκείται σε μια στιγμιοτυπική περιγραφή, υποβάλλει, επιδιώκει να μας εξοικειώσει σ’ ένα ασήμαντο περιστατικό, σε κάτι το απίθανο, ένα όραμα, μιαν εντύπωση, μικρογλύπτης, που προσδίδει στη διήγησή του –αν και στυλίστας– χάρη και γοητεία».

Στη συνέχεια ο Αθανασιάδης εξειδίκευε τον λόγο του, αναφερόμενος στην παραγωγή διηγημάτων στην πατρίδα μας: «Η Λογοτεχνία μας είναι κατεξοχήν διηγηματοπαραγωγός. Στον αστερισμό των διηγηματογράφων της μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της ελληνικής ζωής στις σημαντικότερες ιστορικές περιόδους της, από τις δεκαετίες της ύστερης Τουρκοκρατίας ως τις μέρες μας, υπό ιδιοφυείς πολιτικούς ηγέτες, που όταν αναφέρουμε το όνομα τους, ανακαλούμε ευθύς στη μνήμη μας το ιδιαίτερο πολιτιστικό κλίμα που χάρη στο δαιμόνιό τους προσδώσανε στην εποχή τους: Ιωάννης Καποδίστριας, Χαρίλαος Τρικούπης, Ελευθέριος Βενιζέλος. Όλες αυτές τις περιόδους ο μελετητής της Λογοτεχνίας μας θα τις δει σαν από καλειδοσκόπιο να απεικονίζονται στα έργα των διηγηματογράφων μας, σε συνθέσεις βουκολικές, ειδυλλιακές, ιστορικές, πολεμικές, καθημερινής ζωής. Ο αναγνώστης παρακολουθεί στη γενεσιουργό φάση τους τη δυναστική επιρροή ηθών, εθίμων, θεσμών, έτσι ώστε να έχει μια πλήρη γνώση της ελληνικής ζωής στην κοινωνική εξέλιξή της. Άλλοι διηγηματογράφοι στις αφηγήσεις τους είναι εγκωμιαστικοί της κοινωνίας τους, άλλοι είναι είρωνες, άλλοι διακωμωδούν, άλλοι σατιρίζουν, άλλοι σαρκάζουν, επικρίνουν. Τους χαρακτηρίζουμε ηθογράφους, ρεαλιστές, συμβολιστές. Άλλοι είναι ελληνοκεντρικοί, άλλοι κοσμοπολίτες. (...) Γενικά, η πεζογραφία μας είχε μαθητεύσει στη Γαλλική Λογοτεχνία, που το αισθητικό κύρος της το θεωρούσε αναμφισβήτητο. Μερικοί λογοτέχνες είχαν πρόσβαση στις βόρειες χώρες, κάποιοι προς τη Ρωσική Γραμματεία: με τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αυξήθηκαν οι ζηλωτές της Αγγλοσαξονικής». Ακολού-

θως απαριθμούσε τους μείζονες εκπροσώπους της λογοτεχνίας μας που συνέγραψαν διηγήματα. Αξίζει να προσέξουμε τα ονόματα που επιλεκτικά ανέφερε: «Στους προδρόμους της διηγηματογραφίας μας παρακολουθούμε περιγραφές μιας αγροτικής Ελλάδας, στα διηγήματα του Βηλαρά, του Χριστοβασίλη, του Κρυστάλλη και με το οικείο τους γλωσσικό όργανο. Στην Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή, οι δεξιότητες της καθαρεύουσας, Αλέξανδρος Ρίζος-Ραγκαβής, Άγγελος Βλάχος, Έμμανουήλ Ροΐδης, Δημήτριος Βικέλας, κ.ά., επιχειρούν να μας δώσουν πίνακες μιας κοινωνίας στη φάση της διαμόρφωσης. Ακολουθεί η Νέα Αθηναϊκή Σχολή από διηγηματογράφους, που μετουσίωσαν αισθητικά τις εμπειρίες τους, έτσι ώστε να μας δώσουν περιγραφές της ηπειρωτικής, της νησιωτικής, της αστικής ζωής, με πυρήνα το χωριό, το νησί, το επαρχιακό κέντρο, την πρωτεύουσα, τις συνοικία της, με τύπους και χαρακτήρες που συνοψίζουν ό,τι χαριτολογώντας αυτόρεσκα αποκαλούμε Ρωμοσύνη. Η Πινακοθήκη είναι πλούσια. Τους αξιολογούμε ως τους νεότερους κλασσικούς μας: Αλέξανδρος Μωραϊτίδης, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Γεώργιος Βιζυηνός, Κωστής Παλαμάς, Γεώργιος Δροσίνης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Γιάννης Κονδυλάκης, Ανδρέας Καρκαβίτσας, Γιάννης Ψυχάρης, Μιχαήλ Μητσάκης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Παύλος Νιρβάνας, Αργύρης Εφταλιώτης, Δημήτριος Καμπούρογλου, Γιάννης Καμπύσης, Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Αντώνης Τραυλαντώνης, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Κώστας Πασαγιάννης, Διονύσιος Κόκκινος, κ.ά.». Και κατόπιν ο Αθανασιάδης έφθανε στους λογοτέχνες του μεσοπολέμου: «Πρέπει να το αναγνωρίσουμε πως δεν υστέρησε σε πλούτο εμπνεύσεως με ανανεωμένη καλλιτεχνική έκφραση η Γενιά που ακολούθησε στα χρόνια του πρώτου μεσοπόλεμου, ευρύνοντας τους ορίζοντες της διηγηματογραφίας. Αυτή η Γενιά είδε την ύπαιθρο με ματιά μεταηθογραφική. Αναπαράστησε την αστική ζωή στην ευρωπαϊζούσα εξέλιξη της, με πλατειές μυθιστορηματικές συνθέσεις, μέσα σ' ένα κλίμα κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης κατά την τελευταία τετραετία της πρωθυπουργίας του Ελευθέριου Βενιζέλου. Ξεχωρίζουν οι Φώτης Κόντογλου, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Στράτης Μυριβήλης, Μ. Καραγάτσης, Γιώργος Θεοτοκάς, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Κοσμάς Πολίτης, Θράσος Καστανάκης, Πέτρος Χάρης, Ηλίας Βενέζης, Γιάννης Σκαρίμπας, Λιλίκα Νάκου, Άγγελος Τερζάκης, Γαλάτεια Καζαντζάκη, Τατιάνα Σταύρου, Άγγελος Δόξας, Πάνος Καραβίας, Πέτρος Πικρός, Μενέλαος Λουντέμης, Λουκής Ακρίτας κ.ά.». Τέλος, έκανε λόγο για τους συγχρόνους του: «Στην εποχή του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου και της Κατοχής δεν έλειψαν οι ταλαντούχοι: Τάσος Αθανασιάδης, Κώστας Σούκας, Άγγελος Βλάχος, Γιάννης Σφακιανάκης, Χρήστος Λεβάντας, Τατιάνα Γκριτση-Μιλλιέξ, Γαλάτεια Σαράντη, Γεράσιμος Γρηγόρης, Έλλη Αλεξίου, Γιάννης Μαγκλής, Άλκης Αγγέλογλου. Αστέρης Κοββατζής, Ζήσης Σκάρος, Δη-

μήτρης Χατζής, Σπύρος Πλασκοβίτης, κ.ά. Στις τελευταίες δεκαετίες αναφέρουμε, ενδεικτικά, διηγηματογράφους που δικαίωσαν τις προσδοκίες των πρεσβυτέρων τους με τις επιδόσεις τους: Νίκος Αθανασιάδης, Ρένος Αποστολίδης, Γ. Κιτσόπουλος, Βασίλης Βασιλικός, Γεώργιος Δέλλιος, Αντώνης Κάσδαγλης, Αντώνης Σαμαράκης, Νίκος Χουλιάρης, Γιώργος Χειμωνάς, Δημήτρης Νόλλας, Μανόλης Πράτσικας, Τηλέμαχος Αλαβέρας, Κώστας Ασημακόπουλος, Κώστας Βαλέτας, Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου, Χρήστος Κουλούρης, Έρση Λάγκε, κ.ά.».

Και κατέληγε, προφητικά ίσως, στο γεγονός ότι «η λογοτεχνία, εκτός από την κυρία της αποστολή, να δημιουργεί μέσω της τέρψης φυγή, γίνεται και ο αρχαιοφύλακας ηθών, εθίμων, θεσμών, τύπων και χαρακτηρισμών κάθε χώρας, που κινδυνεύουν να αλλοιωθούν μέσα σε μια πανσπερμική κοινωνία με συγκατοίκους μας πια και γείτονες αλλοδαπούς –ακόμα και συγγενείς μας!» Τόνιζε λοιπόν το χρέος των λογοτεχνών να αποτυπώσουν μέσα στα έργα τους τις ιδιομορφίες της εθνικότητας. Ιδιαίτερα, σε μια εποχή που το κάθε έθνος κινδυνεύει να απολέσει τις ιστορικές του μνήμες και να μεταλλάξει την εθνική του ταυτότητα, λόγω της συγκατοίκησης, οι διηγηματογράφοι, που ούτως ή άλλως μεταπλάθουν μικροϊστορίες της καθημερινότητας στα κείμενά τους, οφείλουν, σύμφωνα με τον Αθανασιάδη, να αναπαράγουν στα κείμενά τους τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν στο κάθε έθνος την ιδιαιτερότητά του. Φαίνεται ότι ήταν ευαίσθητοποιημένος σε αυτό το χαρακτηριστικό της λογοτεχνίας, καθότι ο ίδιος έχοντας ξεριζωθεί από τη Μικρασία, ήθελε να διατηρήσει νοερά και μέσα στα έργα του αυτό που έχασε. Έτσι, έκλεινε τον πρόλόγό του, επισημαίνοντας: «Αυτήν την πολύτιμη προσφορά συντήρησης ό,τι αυθεντικότερου χαρακτηρίζει την κοινωνία μας προορίζονται να διαφυλάξουν και οι επερχόμενες γενεές των διηγηματογράφων μας, που όλα το προσιωνίζουν πως θα είναι αντάξιες με την προσφορά των πρεσβυτέρων τους, στους οποίους μαθήτευσαν. Αμποτε».

Δύο χρόνια αργότερα, το 2003, ύστερα από υπόδειξη του ίδιου του Αθανασιάδη, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στη σύνταξη *Ανθολογίας του νεοελληνικού δοκιμίου*³. Στην περίπτωση αυτή εργασθήκαμε πιο γρήγορα και πιο στενά, με τη βοήθεια τριμελούς ομάδας συνεργατών, καθότι το αντικείμενο ήταν σαφώς μικρότερο σε έκταση. Εξάλλου και ο εκδότης είχε προ-

³ *Ανθολογία του Νεοελληνικού Δοκιμίου*, Επιμέλεια Τάσος Αθανασιάδης, Ακαδημαϊκός, Γεράσιμος Ζώρας, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Αλέξανδρος, Αθήνα 2002.

τείνει την έκδοση ενός μόνον τόμου, μεγάλου σχήματος. Αρκούσε, λοιπόν, η καθοδήγηση του Αθανασιάδη και η εκτέλεση των οδηγιών από την πλευρά μου. Δηλαδή αφού μου έδινε κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τους συγγραφείς που θα ανθολογούσαμε, στη συνέχεια εγώ συγκέντρωνα ορισμένα δοκίμιά τους, είτε από την προσωπική μου βιβλιοθήκη, είτε από το Σπουδαστήριο Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα κείμενα, στη συνέχεια, τα διάβαζε ο Αθανασιάδης και πολλές φορές τα απέρριπτε, σημειώνοντάς μου να βρω άλλα κείμενα των ιδίων συγγραφέων. Αυτό μπορεί να γινόταν εξακολουθητικά, μέχρις ότου το δοκίμιο ενός συγκεκριμένου συγγραφέα τον ικανοποιούσε. Επίσης υπήρξε προσπάθεια να περιληφθούν στην Ανθολογία δοκίμια όλων των θεματολογικών αναζητήσεων, όχι μόνον λογοτεχνικών, αλλά και φιλοσοφικών, κοινωνιολογικών, αισθητικών.

Στο προλογικό του σημείωμα ο Αθανασιάδης έκανε αρχικά μια αναδρομή της ιστορίας και του περιεχομένου αυτού του λογοτεχνικού είδους: «Το δοκίμιο αναπτύσσεται σε προηγμένες λογοτεχνίες με προσφορά αιώνων, από έργα υψηλής εμπνεύσεως, έτσι ώστε να εμφανισθεί σαν ευτυχημένος απόγονός τους. Επόμενο, λογοτεχνίες όπως η γαλλική, η αγγλική, η γερμανική, η ιταλική, η ισπανική, και στον αιώνα μας η αμερικανική, να αναδειξουν έξοχους δοκιμογράφους». Και αφού στη συνέχεια κατονόμαζε κορυφαίους Ευρωπαίους συγγραφείς, ανέφερε τις απαρχές του δοκιμιακού λόγου στη χώρα μας, κατά τη ρομαντική εποχή, τόσο από τους Αθηναίους όσο και από τους Επτανήσιους ποιητές, και κατόπιν από τον Παλαμά και τους οπαδούς του. Τόνιζε, ωστόσο, πως «έπρεπε να έρθει η ιστορική πια γενιά του '30 για να ανθίσει, το είδος σε επίπεδο περιωπής. Αναφέρω ενδεικτικά τους πανεπιστημιακούς Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Κωνσταντίνο Τσάτσο, Ιωάννη Θεοδωρακόπουλο, Ιωάννη Συκουτρή, και από τον χώρο της Λογοτεχνίας τον Γιώργο Θεοτοκά, τον Άγγελο Τερζάκη, τον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο, τον Τέλλο Άγρα, τον Γιώργο Σεφέρη, τον Οδυσσέα Ελύτη, τον Κλέωνα Παράσχο, τον Κ. Θ. Δημαρά, τον Δημήτρη Νικολαρεΐζη, τον Ευάγγελο Παπανούτσο, τον Πέτρο Σπανδωνίδη, τον Γιάννη Χατζίνη, τον Βάσο Βαρίκα, τον Αντρέα Καραντώνη, τον Γιώργο Θέμελη, τον Κώστα Τσιρόπουλο, τον Πάνο Καραβία, τον Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο, τον Κωνσταντίνο Δεδόπουλο, τον Δημήτρη Νικορέντζο κ.ά.».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η επισήμανση με την οποία ο Αθανασιάδης έκλεινε το Προλογικό του σημείωμα, τονίζοντας ότι στην εποχή μας η συγγραφική θεωρητικών κειμένων δοκιμιακής υφής έρχεται σαν ανα-

γκαίος αντίλογος και απαραίτητο αντίβαρο των διανοουμένων προς τον τεχνικό πολιτισμό που κυριαρχεί και χαρακτηρίζει πλέον τη ζωή μας: «Θα μπορούσα να ισχυρισθώ πως ο εικοστός αιώνας υπήρξε ο πλουσιότερος σε παραγωγή δοκιμίων εξαιτίας του πλήθους των ερεθισμάτων, μέσα σε έναν κόσμο με αλματώδη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς του επιστητού. Ο διανοούμενος, έκπληκτος από την πρόοδο της τεχνικής, από αίσθημα μειονεξίας –θα έλεγα–, ένοιωσε την ανάγκη να δώσει το προσωπικό στίγμα του μέσα στη δίνη των επιτευγμάτων του, σαν να αμυνόταν έτσι, ως έλλογο ον. Με το δοκίμιο βρήκε αφορμή για μια εξομολόγηση –να εκφράσει θέλω να πω την αντίδραση του, καθώς ήταν πολιορκημένος από τα επιτεύγματά του δυναστικά– να τονίσει, επιτέλους, ότι δεν είναι το αποτέλεσμα μιας τυχαιότητας, αλλά δεσπόζει και κυριαρχεί πάνω σ' αυτά, ότι τον υπηρετούν, ότι δεν είναι προϊόν αναδημιουργίας».

Με τα παραπάνω, άγνωστα στους πολλούς, θεωρητικά κείμενα του Αθανασιάδη, καθώς και με τα δοκίμια που ο ίδιος ανθολόγησε, συντελείται ακριβώς αυτό που τόνιζε παραπάνω, δηλαδή η αντίδραση του πνεύματος στον σύγχρονο τρόπο ζωής που καταδυναστεύεται από την άκρατη χρήση του τεχνικού πολιτισμού, στον οποίο εκχωρήσαμε αλόγιστα και άμετρα την ελευθερία μας.